

Beş Deniz Stratejisini Canlandırmak Mümkün Mü?*

BASSAM ABU ABDULLAH

Dr.
Baas Partisi Merkez Parti Okulu Başkanı

ZIAD AYOUB ARBACHE

Dr. Öğretim Üyesi
İktisat Fakültesi, Şam Üniversitesi

Bassam Abu Abdullah, Özbekistan Üniversitesi Bilimler Akademisi Uluslararası İlişkiler alanında doktora derecesine sahiptir (1993). Türkiye'deki Suriye Büyükelçiliği'nde diplomat olarak görev yapmıştır (2004-2008). Yazar ve siyaset uzmanı olan Abdullah, üniversitelerde dersler vermektedir. Çeşitli TV kanallarına konuk olarak davet edilmiştir. Şam Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (2012-2014) çalışma ekibini yönetmiştir. Mayıs 2017'de "One Belt One Road" konulu Pekin zirvesine paralel olarak düzenlenen çalışma oturumları da dahil birçok uluslararası konferansa katılmıştır. Yakın zamanda Dr. Ziad Ayoub Arbache ve Malaz Moukada ile birlikte Çin üzerine Arapça bir kitap yayımlamıştır (Çin: Yeni Bir Dünya Düzeninin Kurucu Eylemi, Kökleri, Seyri ve Hırsların Sınırları, Orient Printing & Publishing, Şam, Eylül 2019). Şanghay Uluslararası Araştırmalar Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü misafir araştırmacısıdır. Arapça, İngilizce, Rusça ve Türkçe bilmektedir.

E-mail: DCSSI@live.com

Ziad Ayoub Arbache, Enerji Ekonomisi ve Politikası Enstitüsü'nden (IEPE-INPG Grenoble, Fransa) (1998) doktora derecesine sahiptir. Suriye'de çeşitli bakanlıklara ve uluslararası kalkınma örgütleri ve ajanslarına danışmanlık yapmıştır. Suriye Başbakanlığı'nın danışma kurulu üyesidir. Birçok lisansüstü öğrenim merkezinde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır, ayrıca çeşitli medya kanallarının konuğu olmuştur. Temel araştırma alanları; jeo-ekonomi ve stratejik öngörü çalışmaları, barış inşası ve iyileştirme stratejileri, bölgesel planlama ve enerji jeopolitiğidir. Arapça, Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

E.mail: ziad-ay@scs-net.org

ÖZ

Suriye, kültürel mirasına ve gelecek vizyonuna dayanarak 2004 yılında bölgesel işbirliğini geliştirmek için Beş Deniz Girişimi'ni başlattı. Bu girişim, çok sayıda yeni paradigma ve terminolojinin gün yüzüne çıkmasını tetikledi. Özellikle 2010-2011'den bu yana, hem Ortadoğu'daki çatışma sahnesinde hem de uluslararası alanda hemen hemen her şeyi etkileyen birçok değişiklik gerçekleşti. Beş Deniz Girişimi'ne zarar veren dokuz yıllık savaşın ve küresel kapitalizmin, en ilkel şekliyle kurmaya çalıştığı hegemonyadaki başarısızlığının ardından artık, bölgesel ve uluslararası aktörler arasındaki ortak çıkarlara dayanan ve bölgesel çeşitliliğe saygı duyan, aşırılıktan uzak gerçek bir seçeneği ortaya koyma zamanıdır. Ortadoğu ülkeleri ortak sorunlarla yüzleştiklerinden, bu sorunlara getirilen çözüm önerileri birlikte formüle edilir ve gerçekleştirilirse bu öneriler daha etkili olacaktır. Nihayetinde, kalkınma Ortadoğu'da barışı sağlamanın tek yoludur ve ortak sorunlara kalıcı çözümler ancak "kalkınma yoluyla barış" çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Güneybatı Asya'nın yeniden inşasını sağlayarak ve Suriye'nin, Akdeniz, Hint Okyanusu, Kızıldeniz, Hazar Denizi ve Karadeniz'in kesişiminde yer alan ayrıcalıklı jeopolitik konumu sayesinde bir altyapı ağı oluşturacak olan "Beş Deniz Stratejisi" ile Kuşak ve Yol Girişimi'nin (KYG) birleştirilmesi, böyle bir çözümü sağlayabilir. Bu birleştirilmiş stratejiyle tam bir bütünlük sağlanması, Ortadoğu ülkelerinin birçoğu için bir on yılı daha israf etmekten kaçınmanın en iyi yolu olarak görünüyor.

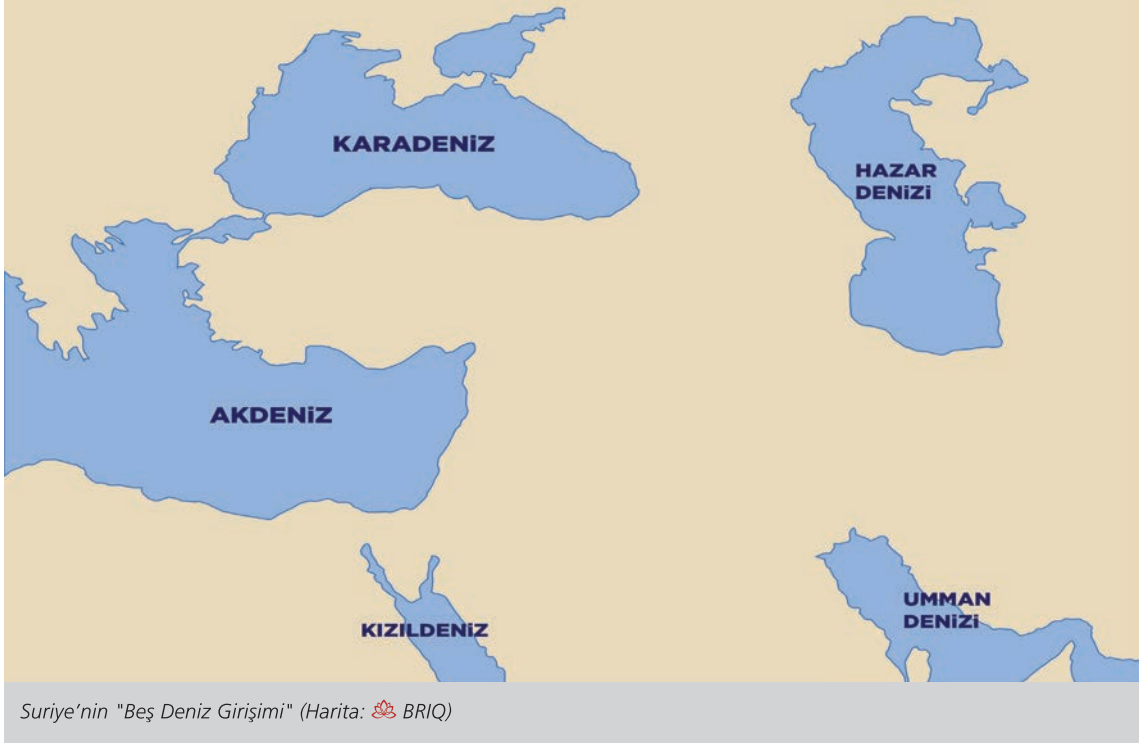
Anahtar Kelimeler: beş deniz, jeopolitik, Kuşak ve Yol Girişimi, Ortadoğu, Suriye

Beş Deniz Stratejisi: Kökeni ve Gelişimi

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, ülkenin liderliğini devraldığından beri (2000) ve Suriye'ye karşı savaşın başlamasından (2011) birkaç yıl önce ekonomi politikasını çeşitli düzeylerde açılıma (*infitaḥ*) yönelte arayışına girdi. Bu politikayla, ülkenin uluslararası ve bölgesel ittifaklarını güçlendirirken ekonomik ve sosyal kalkınmanın itici güçlerini harekete geçirmeyi amaçladı. İlk olarak, 2004 yılında coğrafi konumunun sunduğu avantajlardan yararlanarak Suriye'yi bölgesel enerji ve ulaşım ağının merkezine yerleştirmeyi hedefleyen bir vizyon olan "Dört Deniz Yaklaşımı"nı (Stern, 2009; Syria Aims to Become, 2009) başlattı. Şam, yavaş yavaş Akdeniz, Karadeniz, Umman Denizi ve Hazar Denizi'ne komşu bölgelerde ülkesini bir ticaret merkezine (Lin, 2011: 13) dönüştürme stratejisi geliştirdi. Sonraki aşamalarda Kızıldeniz de bunlara eklendi.

Suriye'ye karşı yabancıların organize ettiği savaşın başlamasından önceki on yıl boyunca, Suriye Devlet Başkanı bu fikri bölgenin ötesine taşıdı ve birçok ülkeyi ziyaret ederek Suriye'nin Arap ülkeleri ve doğu ülkeleriyle ilişkilerini genişletti: İran (2001, 2005, 2007, 2008, 2010), Çin (2004), Rusya (2005, 2008). Balkan ve Avrupa bölgelerinde yapılan ziyaretler ise şöyle: Almanya (2001), Fransa (2001, 2008, 2010), İtalya (2002), Yunanistan (2003), Türkiye (2004) (SANA, 2010; World Bank, 2004), Azerbaycan (2009), Bulgaristan, Romanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna (2010).

Suriye Devlet Başkanı 2009 yılında vizyonunu şöyle açıkladı: "Suriye, Türkiye, Irak ve İran arasındaki ekonomik alan bütünleştiğinde, Akdeniz, Hazar, Karadeniz ve Körfez'i birbirine bağlayacağız... Önemimiz ise sadece Ortadoğu ile sınırlı kalmayacak ... Bu dört denizi birbirine bağladığımızda yatırım, ulaşım ve daha pek çok alanda tüm dünyanın zorunlu kesişim noktası olmuş olacağız" (Badran, 2010: par.5).

Bu nedenle Suriye, ülkesini bir ticaret merkezine dönüştürmek için bu kıyılarda yer alan kilit ülkelerle aynı safa geldi. Ankara-Şam-Tahran üçgeni, Irak ve Kafkasya ile birlikte dört denizi birbirine bağlayan coğrafi bir bütünlüğü sağlamaya yönelik bir yaklaşımın merkezi haline gelecekti (Lin, 2013: 4). İran, Irak, Lübnan, Türkiye, Rusya, Çin, Romanya, Ukrayna ve Azerbaycan da dahil olmak üzere birçok ülke ile ikili anlaşmalar imzalandı. “Amaç; ticaret, altyapı, ulaşım ağları ve birkaç büyük boru hattı projelerini içeren bir operasyon ağının kurulmasıydı. (İrandan bir doğalgaz boru hattı; Azerbaycan’dan başlaması planlanan Nabucco doğalgaz boru hattına bağlanan ve Türkiye’den geçen bir boru hattı, Kuzey Irak’tan Suriye’ye ulaşan petrol boru hattının yeniden inşası)” (Sandmark, 2015: 28). “Avrupa Birliği (AB) ile ortaklık müzakerelerini hızlandırma arayışına giren Suriye Hükümeti, AB ülkelerinin Arap ve Batı Asya pa-

zarlarına erişimini sağlayacak olan, Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi’nin (Greater Arab Free Trade Area- GAFTA) uygulamaya konması için Mısır’ı harekete geçirdi” (Lin, 2010a: par.10).

Bu vizyon, kuzeyde Kafkasya’yı, güneyde Körfez ülkelerini, doğuda İran’ı ve batıda Avrupa’nın güneyini birbirine bağlayarak Suriye’nin bölgede istikrarın merkezi haline geleceğini gösteriyordu. GAFTA’nın aktif bir üyesi olarak Suriye ve AB ile Gümrük Birliği Anlaşması bulunan ve Kafkas ülkelerine uzanan genişliğiyle Türkiye; tüm bölgeyi, gözardı edilemeyecek büyüklükte (sayısı en az 600 milyona varan) bir tüketici kitlesine dönüştürerek bu geliştirilmiş ortaklıktan büyük fayda sağlayacaklardı.

ABD’nin anlayışına göre yeni dünya düzeni, Suriye’nin (bölgedeki diğer ülkeler gibi), özellikle de ABD’nin Irak’ı işgalinden sonra, bağımsız güney-güney ilişkileri kurmaya yönelik köklü bir değişim başlatmasına izin vermez. Nitekim,

jeopolitik açıdan bakıldığında, bölgenin en az 600 milyon olan tüketici potansiyeli, Batı'nın tüm bölgeyi kontrol etme iddiasının ardındaki nedeni açıklamak için fazlasıyla yeterlidir.

Jeoekonomik açıdan bakıldığında, dünyanın ağırlık merkezi batıdan doğuya ve kuzeyden güneye doğru kaymaya başlamıştır.

Yakın zamanda verdiği bir röportajda Rus stratejist Alexander Dugin (2020), Rusya, Türkiye, İran, Çin ile Hindistan, Pakistan ve diğer birçok Arap ülkesiyle birlikte Afrika ülkeleri ve Avrupa'nın da dahil olduğu ülkelerin ancak bir çok kutuplu jeopolitik ittifak, bir Avrasya ittifakı kurarak gerçek bağımsızlığı güvence altına alabileceklerini belirtiyor.

Böyle bir vizyonun kapsamını kavramak için, onun küresel ve bölgesel bağlamdaki evrimini hesaba katmak gerekiyor. Genel arka plan ise aşağıdaki temel dinamikler referans alınarak anlaşılabilir:

- Jeoekonomik açıdan bakıldığında, dünyanın ağırlık merkezi batıdan doğuya ve kuzeyden güneye doğru kaymaya başlamıştır. Bu süreç 1990'lı yıllarda yeni büyüme merkezlerinin ve çok kutuplu küresel ekonomik sistemin ortaya çıkması ve gelişmekte olan piyasalardaki oyuncuların ağırlığının artmasıyla başladı. Figüratif bir ifade olarak; “dünyayı Amerikanlaştırmak” modelinin hakimiyetinin yerine, Çin ve diğer gelişmekte olan ülkeler “Amerikayı küreselleştirmeye” başladı (Guéhenno, 1999). Semih Koryay'ın (2019/2020) da belirttiği gibi, “yeni tür küreselleşme, ulusal sınırların yokluğunda tek bir küresel pazar yaratmayı değil, işbirliğini küreselleştirmeyi hedefliyor”.

- “Küresel ekonomik denge AB, ABD ve diğer gelişmiş ülkelerden Çin, Hindistan ve diğer ge-

lişmekte olan ülkelere doğru kayarken, ekonomik karar alma gücü de yer değiştiriyor. Küresel işbirliği mekanizmalarının, yeteri kadar temsil edilmeyenlerin seslerini duyurmasına izin vermeye devam ederken bu değişen dengeyi de tanıması gerekecektir” (The Economic Times, 2020: par.14-15).

- SSCB'nin dağılmasından (1991) bu yana ABD; Afganistan (2001) ve Irak (2003) müdahaleleri sonrası tek küresel kutup olarak yeni bir küresel model empoze etmeye çalıştı. Daha sonra ABD, yukarıdan akıl verme politikasıyla ve ülkeleri yeniden yapılandırarak yumuşak güç konseptini devreye soktu. Bu durum, yaptırımların bir silah olarak kullanılmasıyla el ele gitti (Baldwin, 1999/2000; Hufbauer & Jung, 2020).

- 2003 Irak Savaşı'na yönelik dünya çapında yapılan protestolar, ABD liderliğindeki dünya düzenine karşı uluslararası bir direnişin gelişmesine ve beş yıl sonra BRICS ittifakının oluşumuna yol açtı.

- 1994'te Filistin ve İsrail arasında yapılan Oslo Anlaşması'nın başarısızlığı, İsrail'in uluslararası hukuka saygı duyma konusundaki uzlaşmaz tutumu ve Ortadoğu bölgesindeki istikrarsızlığın artmasının getirdiği sıkıntılar, Arap Birliği de dahil olmak üzere Pan-Arap güvenlik sisteminin ve organlarının yetersizliğini gösterdi. Nitekim, Irak ile İran arasındaki ilk Körfez Savaşı (1980-1988), iki yıl sonra Kuveyt'in Irak tarafından işgal ve ilhak edilmesi (1990), ABD'nin Irak Ordusu'nu tasfiye etmek için önderlik ettiği koalisyon savaşı (1991) ve Irak'ın on üç yıllık ambargodan sonra Amerikan askerleri tarafından işgali tüm bölgenin ne kadar kırılgan olduğunu göstermiştir.

- “ABD'nin Ortadoğu'nun istikrarındaki payı, koşullu bir menfaate bağlıdır. Bölgede, sadece kendi çıkarları nedeniyle bulunmaktadır. İsrail ile ilişkiler, kesinlikle ABD'nin bölgesel ittifaklar politikasının en önemli öncelikleri

arasındadır” (Barnes & Bowen, 2015: 6). Anti-Amerikancılık dalgasının Anti-Amerikancıların söylemleriyle değil, Condoleezza Rice’in¹ 2006’da İsrail’in Lübnan saldırısı sırasında yaptığı açıklamayla daha da şiddetlendiğine dikkat edilmelidir: “Ortadoğu ve Orta Asya’da ABD öncülüğündeki müdahaleler demokrasiyi yaymakla ilgili değil, bölgesel güvenlik sorunlarını ele almakla ilgilidir”. Bunun arkasındaki fikir, Şimon Peres’in 2003 yılında yayınlanan kitabındaki Yeni Ortadoğu projesini yeniden canlandırmaktı. “Bu açıklama, ABD politikasını basitçe yinelemekteydi. Ancak bunu, Arap çıkarlarına yönelik yeni ve daha kararlı bir Amerikan stratejisinin ifadesi olarak gören ılımlıların, bu kadar dikkatini çeken ve öfke uyandıran bir cümle nadiren olmuştur” (Khalaf, 2006: par.3)

- 1980 ve 1990’larda Washington Konsensüsü ve liberal dogma, dünyanın birçok bölgesinde, özellikle de Doğu Avrupa ülkelerinde -Varşova Paktı ve COMECON örgütlerinin dağılmasından (1991) ve bu ülkelerin AB ve NATO ittifaklarına katılmalarından sonra- baskın ekonomik yaklaşım oldu.

1990’lar ve sonrasında, küresel ekonomik manzara hızla değişti. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), küresel politik-ekonomik ortamın etkisinden ayrı bir faaliyet göstermedi. Son yirmi yılda dünyanın makroekonomik ortamı, üretim ve hizmetlerin içe doğru geri çekilmesine neden olan küresel durgunlukla sarsıldı. Başka bir ifadeyle, kemer sıkma politikalarıyla ve çok taraflı anlaşmalardan uzaklaşılmasıyla birlikte 2008 finansal krizinin etkileri tüm dünyaya yayıldı. Birlikte ele alındığında, bu faktörler yıllar sonra hâlâ DTÖ’nün fark edilebilir değerini ve

rolünü etkilemektedir. Küresel dikkat, dünyanın dört bir yanındaki ülkeler ve bölgeler arasında giderek artan kutuplaşmayı teşvik etmeye yö-neldikçe, uluslararası ekonomik sorunlar büyük ölçüde göz ardı edildi.

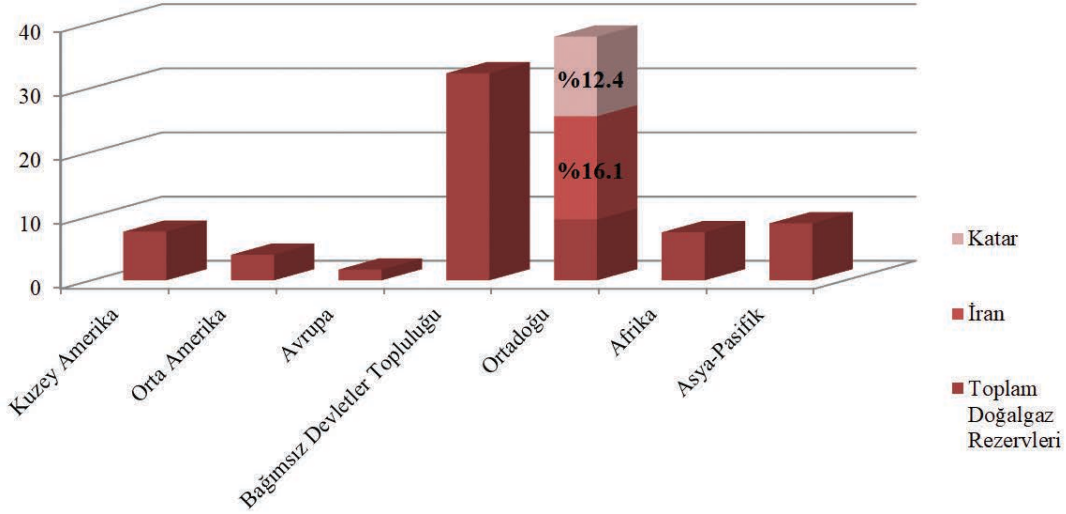
“Liberalizmin zaferi” ve küreselleşmenin genişlemesi bağlamında, bölgesel ekonomik ittifaklara duyulan ihtiyaç ortaya çıktı.

“Liberalizmin zaferi” ve küreselleşmenin genişlemesi bağlamında, bölgesel ekonomik ittifaklara duyulan ihtiyaç ortaya çıktı. Yeni bölgeselcilik dalgası, kapitalist küreselleşme süreçlerinin yarattığı sürekli derinleşen kutuplaşmanın zorluklarına bir cevap olarak da görülebilir (Amin, 1999). Uluslararası yeniden konumlanmaların ayırt edici özelliği, önemli sonuçları olan bölgesel işbirliklerinin kurulması ve güçlendirilmesi olmuştur. Birçok ittifak kurulmuş ya da yeniden canlandırılmıştır: 1999’da Avrupa Birliği’nde parasal birliğe geçiş tamamlandı, 1989’da Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği’nin kurumsallaşmasının (APEC) yanı sıra 1990’larda Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği’nin (ASEAN) canlandırılması, 1991’de Güney Amerika Ortak Pazarı’nın (MERCOSUR) ve 1992’de Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın (KEİ) oluşturulması, 1994’te Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve 1997’de Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi’nin (GAFTA) ortaya çıkışı ve 2001’de Şangay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) kurulması (Suratman, 2020)².

1 Eski Başkan George W. Bush yönetiminde 2001’den 2005’e kadar ulusal güvenlik danışmanlığı ve 2005’ten 2009’a kadar Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış Amerikalı diplomat.

2 15 Kasım 2020’de, Çin ve diğer on dört ülke (Japonya, Yeni Zelanda, Güney Kore ve Avustralya dahil), tarifeleri aşamalı olarak düşürmeyi ve mallar için pazar erişimini daha da artırmayı amaçlayan Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) ticaret anlaşmasını imzaladı (Suratman, 2020).

Toplam doğalgaz rezervlerinin paylaşımı*

Grafik, British Petroleum Company'nin 2019 yılına ilişkin verileriyle oluşturulmuştur. (Grafik: BRIQ).

Dünya enerji sistemi açısından bakıldığında, Ortadoğu %43'ü Arap ülkelerinde bulunan 1,734 milyar varil olarak tahmin edilen dünya konvansiyonel petrol rezervlerinin yarısından fazlasının ve üretiminin ana alanıdır. İran da eklenirse bu oran %52'yi aşmaktadır. Ayrıca Ortadoğu, bugün 199 trilyon m³ olarak tahmin edilen doğalgaz rezervlerinin %42'sine sahiptir ve İran ile Katar tek başına bu dünya rezervlerinin yaklaşık % 29'unu temsil etmektedir. Dünya enerji ihtiyacı halen %57.3 oranında bu iki kaynağa doğru yönelmekte ve bundan dolayı bölgenin dünya ticaretindeki payı çok büyüktür. Bu nedenle, bu ülkelerin çoğu önemli hidrokarbon rezervlerini kontrol etmekle beraber aynı zamanda bunları kullanma ve taşıma araçlarını da kontrol etmektedir (British Petroleum Company, 2020).

"Arap Baharı"nın Arifesinden Ortadoğu'daki İstikrarsızlığın Alevlenmesine: 2011-?

Suriye Hükümeti, onuncu beş yıllık planında (2006-2010), ülkenin 2020 yılına kadar küresel

ekonomiye tam olarak entegre olacağı ve uluslararası pazarlarda etkili bir şekilde rekabet edilecek güvene, kurumlara ve yaratıcı yeteneklere sahip olacağı yönündeki vizyonunu ortaya koydu. Bu plana göre, "Beş Deniz Vizyonu"na ulaşmak için gerekli olan ülke içindeki yolları, limanları ve boru hatlarını inşa etmek amacıyla stratejik projeler hayata geçirildi.

Bölgesel istikrarsızlığa (2003'te Irak'ın Amerikan işgalinden sonra devam eden), İsrail'in Güvenlik Konseyi kararlarıyla barış sürecini sürdürmedeki uzlaşmazlığına, ülkelerinin işgalinden bu yana 2.5 milyondan fazla Iraklı'nın Suriye'ye kaçmasına (2003), yeni Amerikan yaptırımlarına ve 2008'in uluslararası mali krizine rağmen, 2011 yılındaki Batı müdahalesinden önce Suriye ekonomisi artan bir performans kaydediyordu. Suriye ekonomisinin bir geçiş aşamasında olmasına rağmen (on yıllar süren merkezi ekonomik planlamadan sonra düzenleyici reform, fiyat serbestleşmesi ve 2005 yılında sosyal piyasa ekonomisinin benimsenmesi), 2000-2010 döneminde ortalama GSYİH büyüme oranı 4.4 idi (Dünya Bankası, t.y.).

Binlerce yıllık dünya mirası Palmira Antik Kenti teröristlerce yerle bir edildi, Suriye. (Aydınlık, 2017)

Ancak, 2011 yılında başlayan çatışma, bu reform çabalarını durdurdu ve devam eden çatışmalar ülkenin ekonomik düşüşünü hızlandırmayı sürdürüyor. Suriye, bölgesel konumu nedeniyle ülkenin hayati alanlarını kontrol etmeyi amaçlayan bölgesel güçlerle ittifak içindeki Batılı güçlerin doğrudan hedefi oldu. Savaşa 20'den fazla devlet katıldı ve yüzlerce farklı silahlı grup Suriye topraklarında vekaleten savaşıyor. Bu durum, dış ticaretin kısıtlanması, Suriye lirasına karşı döviz kuru spekülasyonlarının teşvik edilmesi, genel fiyatların yükselişinin hızlandırılması ve yaptırımların artmasıyla birlikte Suriye ekonomisini ve altyapısını felce uğrattı. Elbette, Suriye'nin projeleri, müdahale eden ülkelerin jeostratejik hırsları ve Suriye'yi bölme niyetleri yüzünden baltalanıyor.

Büyük güçler, mekansal bir sermaye olarak Doğu Akdeniz alanını kontrol etmeye çalışmaktadırlar (Lévy & Lussault, 2003)³. Patrick Seale (1987), Ortadoğu'yu kontrol etmek isteyenlerin öncelikle Suriye'yi kazanması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, "Suriye'yi kontrol eden ya da özel dostluğundan yararlanabilenler diğer Arap devletlerini izole edebilir ve başka hiçbir Arap devleti kombinasyonuna boyun eğmeye ihtiyaç duymaz". Ekonomik dinamiklerin, Suriye'nin siyasi ve ekonomik kararlarını ve dolayısıyla egemenliğini hedef alan savaşın önemli bir bileşeni olduğu ve olacağı açıkça söylenebilir.

Suriye üzerindeki benzeri görülmemiş tüm baskılara rağmen, Mart 2011'de savaşın başlamasından önce yapısal dönüşümlerden geçen Suriye ekonomisi gibi bir ekonominin⁴, özellikle Batılı güçlerin Suriye'nin hayati bölgelerini kontrol etme arayışıyla, ülkenin temellerini hedef alan bir savaşa nasıl dayanabildiğini anlamak zordur.

2010-2011 dönemi, Tunus, Libya, Mısır ve Suriye'de patlak veren sözde Arap Baharı hareketleriydi. Büyük ülkeler, sözde Arap Baharı ülkelerindeki hükümetlere karşı bireysel İslami grupların kampanyalarına güçlü bir şekilde destek verdiler. "Birkaç yıl önce Türkiye de, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Arap Baharı sürecinin parçası olarak hükümete karşı bir protesto dalgasının hedefi oldu. Ankara, neredeyse tüm komşu ve bölge ülkelerinde olduğu gibi büyük sorunlar ve hatta ciddi çatışmalarla karşı karşıya kaldı⁵" (Djavadi, 2016: 2).

Zhang Weiwei, Arap Baharı'nın Çin'e yayılabileceğine inanan Francis Fukuyama ile Haziran 2011'deki tartışmasında ilk olarak "Arap Kışı"nı

3 Mekansal sermaye: Bir aktörün biriktirdiği tüm kaynaklar, stratejisine göre toplumun mekansal boyutunun kullanımından yararlanmasına izin verir. Bir aktörün ölçek ve matrisin avantajını alma kapasitesine dayanır ve belirli jeografik düzenlemelerin kontrolüyle elde edilen faydalardan oluşur (Lévy & Lussault).

4 Örneğin, sosyalist planlama mekanizmalarından sosyal piyasa ekonomisine geçiş ve petrol, fosfat ve pamuk kiralına bağlı bir ekonomiden katma değeri en üst düzeye çıkarmaya dayalı bir ekonomiye geçiş.

5 Türkiye, hem Washington'da hem de Avrupa başkentlerinde Batı demokrasisi ile Ortadoğu'nun Müslüman dünyası arasında bir "köprü" görevi görecek bir "model" olarak görülmekteydi. (Djavadi, 2016).

öngörmüştü: “Ortadoğu hakkındaki anlayışım, Batı’nın çok mutlu olmaması gerektiği sonucuna varmama yol açıyor. Bu, Amerikan çıkarlarına büyük sorunlar getirecektir. Şimdilik ‘Arap Baharı’ deniyor ve sınırım yakında Ortadoğu için kışa dönecek” (Guancha, 2011).

Ortadoğu bölgesi, kendisini ABD ile müttefik aktörler ve Rusya’ya yakın diğer müttefikler arasındaki çatışmanın keskin bir şekilde yeniden canlanmasından dolayı sersemlemiş halde bulunuyor. Hümanist bir perspektiften bakıldığında, Ortadoğu zaman içinde kendi iç çatışması ile birlikte bölgesel ve uluslararası güçlerin küçük güç mücadelelerinden dolayı çok kötü bir duruma geldi⁶.

Kimi ülkeler bölge sorunlarını çözmekten ziyade daha fazla devam etmesine neden olan ABD/ Batı stratejileriyle uyum sağlama eğilimindedir.

“Ortadoğu’daki hemen hemen tüm ülkeler, ekonomilerini modernize edip geliştirme konusunda bir başarısızlık yaşıyor, nüfus baskısı, ‘gençlik patlaması’ ve işsizlikle başa çıkma gibi sorunlardan muzdaripler” (Cordesman, 2020: 3). “Genel makroekonomik belirleyiciler, artan enflasyon ve işsizlik, daralan yatırım, artan kurumsal ve finans sektörü kırılganlıkları ve ıslahata yönelik politika eylemlerinin derme çatma uygulanması göz önüne alındığında, doğrudan petrol ve diğer rant kaynaklarına bağlı oldukları için daha hassas ve değişkendir” (Cordesman, 2020: 18). Bölgedeki birçok ülke kendisine yardım etmekten aciz görünmektedir. Kendine güvenen bir kalkınma modeli ve karşılıklı yararlarla bölgesel dayanışmayı (kazan-kazan) benimsemek yerine,

“kimi ülkeler bölge sorunlarını çözmekten ziyade daha fazla devam ettiren ABD/Batı stratejileriyle uyum sağlama eğilimindedir. Bu durum, gerçek bir ilerleme ve çözüm sağlamaktan ziyade mevcut sorunların iltihaplanarak büyümesine yol açmaktadır. Günlük, aylık ya da yıllık krizlerin ötesine bakıldığında bu durum daha da netleşmektedir” (Cordesman, 2020: 3).

Uzun yıllar süren çatışmaların ardından Libya, Suriye ve “Yemen benzeri görülmemiş bir insani, sosyal ve ekonomik krizle yüzleşmeye devam etmektedir. Hayati önem taşıyan kamu altyapısına verilen hasar, temel hizmetlerin kesintiye uğramasına yol açarken; oluşan güvensizlik ortamı, savaştan önceki en büyük döviz kaynağı olan petrol ihracatının rehabilitasyonunu geciktirerek bu devletlerin gelirleri ile birlikte temel ithalat maddeleri için gereken döviz arzını ciddi şekilde sınırlandırmıştır. Bu durum, ekonomik kriz ve şiddet olaylarından kaynaklanan çileyi daha da şiddetlendirmiştir” (Cordesman, 2020: 34).

“2020’ler ve sonrasına ilişkin ekonomik ve sosyal beklentiler belirsizdir ve önemli ölçüde bölgenin siyasi ve güvenlik durumuna bağlıdır. Gıda ihracatçılarının COVID-19 ile ilgili ticaret kısıtlamaları nedeniyle küresel gıda fiyatlarında artış ve milli paralardaki değer kaybı daha da kötüleştiğinden, uygun fiyatlı gıdaya erişim, hane halkı refahı için hızla büyüyen bir tehdittir” (Cordesman, 2020: 34). Cordesman’ın belirttiği üzere, “bu sorunlar herhangi bir ulusa özgü değildir. Bunlar petrol ihracat fiyatlarındaki krizin ve koronavirüsün yerel ve küresel ekonomi üzerindeki etkisi nedeniyle neredeyse her durumda bölgesel hale gelmiştir” (Cordesman, 2020: 2). Ayrıca Cordesman şöyle ifade etmektedir: “ABD, uzun süren savaşları, ırkçılıkla mücadelede ilerleme katedememesi ve gelir eşitsizlikleriyle

⁶ İsrail’in işgal altındaki Filistin topraklarının bir kısmını ilhak etmesi, uluslararası yasalara aykırı olarak yerleşimlerin genişlemesi, ABD’nin İsrail’in işgal altındaki Suriye’nin Golan Tepelerini ilhak etmesi, 2000’ler ve 2010’larda Afganistan ve Irak’taki Amerikan başarısızlığı.

başta çıkmada yetersiz kalması nedeniyle kalıcı sonuçlar elde etmede başarısız olmuştur. AB ise sahip olduğu fırsatlarla karşılaştırılınca görece o da başarı sağlayamamıştır” (Cordesman, 2020: 2).

Bununla birlikte her bir ülkenin performansını değerlendirmedeki temel mesele, “bölge nüfusunun tamamının ihtiyaçlarını karşılamada sürdürülebilir başarı elde edecek şekilde nasıl başa çıktığını anlamaktır. Dünyadaki hiçbir devlet bu hedeflere ulaşmada mükemmelliğe ulaşamaz, ancak çoğu en azından çabalamakta ve ilerleme kaydetmektedir” (Cordesman, 2020: 39).

Uluslararası ve Bölgesel Güçlerin İddialarının Ötesi

ABD, AB ve Japonya üçlüsü gibi küresel güçler ile Çin gibi yükselen ülkeler, sürekli olarak kendilerini yeniden konumlandırma arayışındadırlar. Suriye’nin müttefikleri özellikle Rusya, İran ve Çin, Ortadoğu’daki hegemon güçler olan ABD ve onun vekil devletlerinin Suriye’yi kontrolünü engellemişlerdir. Dünyanın üç kıtası (Avrupa, Afrika ve Asya) arasında bir kavşak noktası olan Türkiye’ye yakınlığıyla karakterize edilen Suriye (Irak ve İran ile birlikte) bağımsızlığını yeniden kazanma arayışındadır. Ancak bundan Çin ve Rusya’nın karşılıklı ve uyumlu bir stratejiye göre hareket ettiği çıkarılmamalıdır. Her ikisi de kısmen ortak bir hedefe yönelse de, stratejileri bazı açılardan farklıdır. Çok taraflılığı teşvik etme yönündeki ortak arzularına rağmen, kendi çıkarlarını takip etme öncelikleri eylemlerini şekillendirmektedir.

Çin: Yükselen Dünya Düzeni Olarak Kuşak ve Yol Girişimi

Çin, küresel ekonomik büyümenin motoru olarak Asya, Avrupa ve Afrika’yı birbirine bağlayan aktif bir oyuncudur. Çin’in AB’ye açılan ka-

pısı olarak hizmet edebilecek olan Suriye ile ilişkilerinde, Çin’in üç ana hedefi vardır: Kuşak ve Yol Girişimi’ni (KYG) ilerletebilecek ekonomik işbirliğini geliştirmek; tüm Ortadoğu bölgesini mümkün olduğunca istikrara kavuşturmak ve yayılabilecek aşırılık yanlısı tehditler karşısında Suriye’nin bütünlüğünü korumak.

Çin’in Suriye’deki çatışmalara yaklaşımı, müdahale karşıtı ve devlet egemenliğine saygı politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu, Çin’in dünyadaki tüm ortaklarıyla yürüttüğü ve onu Batı’nın şarta bağlı yardım politikasından ayıran bir modeldir.

Çin’in Akdeniz limanlarına olan ilgisi, Ortadoğu’yu Deniz İpek Yolu üzerinde bir durak olarak entegre etme çabasının bir parçasıdır; bu da Çin’in Suriye aracılığıyla Ortadoğu’daki etkisini güçlendirme fırsatı anlamına gelir. Pekin’in Suriye limanlarına gelişi, Pire (Yunanistan) ve Akdeniz limanlarındaki dayanağını sağlamlaştırmak ve Avrasya’ya bağlanma hedefine sahip bir inisiyatif açısından çekici bir fırsattır (Dorsey, 2020).

Suriye’deki potansiyel Çin yatırımları doğrudan KYG ile bağlantılı olabilir. Aslında Suriye, bu girişim için kara ve deniz yollarının kesişme noktasında olmasıyla birlikte Çin projelerinin Batı Avrasya’ya yayılmasında çok önemli bir etkiye sahiptir (Lin, 2010b).

Suriye, Çin’i doğal sınırlarından kurtarabilmek için bu rotanın anahtarı olabilir. ABD’nin Pasifik’e kayması bağlamında Çin için “korunmasız arka kapı” da olabilir. Acil yeniden yapılanma ihtiyacı ve Batı’nın bölgeden ayrılması, Suriye’yi Çin için cazip hale getiriyor. Buna ek

olarak Suriye, ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında Çin'i bir müttefik ve kilit bir oyuncu olarak görüyor ve bu da ikili ilişkilerin geliştirilmesini kolaylaştırıyor. Çin'in Suriye'deki çatışmalara yaklaşımı, müdahale karşıtı ve devlet egemenliğine saygı politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu, Çin'in dünyadaki tüm ortaklarıyla yürüttüğü ve onu Batı'nın şarta bağlı yardım politikasından ayıran bir modeldir. Çin, terörizm risklerinden muaf değildir ve kendi topraklarında daha da yayılabilecek köktendincilikle ilgili riskleri ortadan kaldırmaya isteklidir. Ayrıca Suriye'deki yatırımlarını etkileyebilecek tehdidi ortadan kaldırmak için müttefikleriyle işbirliği yapmayı hedeflemektedir.

Suriye'deki savaşa rağmen Çin, önemli bir ticaret merkezi ve Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Ortadoğu'daki çıkarlarının ortağı olarak görüldüğü Suriye üzerindeki ilgisini tazelemiştir.

Suriye, tüketicilerin ve tedarikçilerin yer aldığı AB ve Akdeniz'e yakındır. Suriye ticari bir merkez olarak GAFTA üyesidir ve komşusu Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği Anlaşması vardır. Çin'in Rusya, İran, Türkiye ve potansiyel olarak Irak ile enerji işbirliği, Ortadoğu'daki enerji pazarını ve tedarik güzergahlarını istikrara kavuşturmayı amaçlamaktadır. Christina Lin'in (2013) de belirttiği gibi: "Büyük Ortadoğu'da yeni bir büyük oyun var gibi görünüyor".

Çin, KYG aracılığıyla "batıya bakış" temalı kalkınmasını başlatırken, Suriye'nin "doğuya bakış" politikası Çin'in Beş Deniz'deki çıkarlarıyla örtüşüyor görünmektedir. Suriye'nin vizyonu ile güçlendirilen KYG aracılığıyla, Çin'in Ortadoğu'da büyüyen etki alanı ABD, AB ve diğer müttefikler için önemli sonuçlar doğuracaktır (Lin, 2013). Suriye, Akdeniz bölgesinde barışçıl ve uyumlu kalkınma için Çin'in KYG

projesinde kilit bir ortak olabilir. Henry Kissinger'in dediği gibi, "Ortadoğu'da Suriye olmadan barış olmaz" (Totten, 2009).

Suriye Planlama ve Uluslararası İşbirliği Komisyonu Başkanı İmad Sabouni ve Çin'in Suriye Büyükelçisi Feng Biao Şam'da ekonomik işbirliği anlaşması imzaladı, 4 Mart 2020. (Ammar Safarjalani/Xinhua)

Çin Ortadoğu bölgesiyle daha fazla ilgilenmeye başladıkça Suriye, yeni bir Pax Sinica veya Çin Barışı olarak algıladığı şeye yani "doğuya" bakıyor. Genel olarak, Çin KYG stratejisi sayesinde sessizce ekonomik başarıya doğru ilerlemektedir. Onun siyasi başarısı, Çin'in de parçası olacağı Yeni Dünya Düzeni'nin ortaya çıkışında dikkate değerdir.

Rusya'nın Stratejisi: Uzun Vadeli Yeniden Konumlanma ve Sıcak Sulara Erişim

Suriye'deki Rus çıkarları, jeoekonomik düzeyde uzun vadeli stratejik planların sürekliliğini yarattı. Suriye aracılığıyla Rusya, uluslararası bir varoluşa ve nihayetinde verimli olacak bir dizi ekonomik ve politik-stratejik fırsata sahip oldu.

Rusya'nın Suriye'yi destekleme stratejisinin birçok doğrudan ve dolaylı nedeni var: Mevcut Rus-Suriye ittifakını güçlendirmek; aşırılık yanlısı yayılmayı durdurmak; Suriye'nin stratejik konumundan yararlanmak; Avrupa,

Ortadoğu ve Orta Asya'daki birçok güçlü devlet ile yakınlaşmak için ideal bir fırsatı temsil eden, Ortadoğu'daki siyasi ve ekonomik gücünü güvence altına almak (Rodkiewicz, 2017). Suriye'deki Rus varlığı, Rusya'nın Akdeniz'in⁷ sıcak sularına erişmesine ve Suriye'nin komşularıyla jeostratejik bir yakınlaşmaya izin verdi. Rusya, birçok komşu ülkenin enerji bağımlılığını kontrol etmeye, -özellikle hidrokarbonlar giderek enerji güvenliğinin ve tüm devletlerin kaygılarının merkezinde yer almaya başladıkça- kaynakların üretimi, taşınması ve dağıtımı üzerinde bir avantaj yaratmaya çalışmaktadır.

Suriye, hem sınırları içinde hem de uluslararası alandaki Rusya korumasından memnundur. Başkan Putin, Şubat 2018'de Suriyelilerin altyapılarını, hastanelerini, okullarını, sanayisini, tarımını ve ticaretini yeniden canlandırmalarına yardımcı olmanın çok önemli olduğunu söyledi. Rusların çatışma sonrası Suriye'deki yeniden yapılanma projesi, "Marshall Planı"nın bir versiyonu olarak sunuldu. Suriye'nin "insani yeniden inşası" konusunda ısrar etmek Rusya'ya pozitif bir uluslararası lider imajı vermektedir.

Çin-Rus ittifakı Yeni Dünya Düzeni'nin çok kutupluluğuna doğru ilerlemektedir. İttifaklarının potansiyeli ise göz ardı edilemez boyuttadır. Başkan Putin'in vizyonu sadece Rusya'nın değil, Çin'in de yürüttüğü bir projedir. Rusya, Çin ile çalışmanın Moskova'nın uluslararası arenada en güçlüler arasında yer alması için ideal bir çözüm olacağını bilmektedir. Suriye, özellikle İran'ın (Çin ve Rusya'nın stratejik bir müttefiki) Batı'nın yaptırımlarına maruz kaldığı ve Çin'in, ABD ile ticaret savaşına girdiği bir dönemde, Suriye'deki savaş öncesinde ve sırasında Moskova ve Pekin'e

aralarındaki işbirliği için yeni fırsatlar sunmuştur.

Çin için Suriye ile işbirliği, karşılıklı güvenlerini güçlendirmek amacıyla Moskova ile bağları pekiştirmenin bir yolu olarak görülmektedir. Ayrıca, iki oyuncu arasında büyüyen bir ekonomik işbirliği mevcuttur. Moskova ve Pekin, Rusya ve Suudi Arabistan'ı Çin petrol piyasasında rakip yapan birkaç enerji anlaşması imzaladı. Nitekim ekonomik ortaklıkları Suriye'deki çatışmanın çözümüne yönelik işbirlikleri sayesinde büyümüştür ve Batı'ya karşı benzer bir konumu paylaşmaktadır.

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın 17 Mayıs 2018 tarihli Rusya ziyareti. (President of Russia website)

Beş Deniz bölgesi ve KYG tüm taraflar için bir avantaj olabilir. Bu iki güç için İran, Irak ve Suriye ile hedeflerine ulaşmada ayrı ayrı çaba göstermelerinden önce birlikte çalışmaları daha avantajlıdır. Rusya, Suriye'deki uzun vadeli konumunu güçlendirmek istemektedir. Ancak, ülke yeniden inşa edilmezse bu mümkün olmayacaktır. Bu noktada, Çin'in rolü devreye gir-

⁷ Suriye'nin Akdeniz kıyısında Tartous'ta bir deniz üssünün Rusya tarafından kullanımı burasının Rusya'nın Akdeniz'deki tek deniz penceresi olarak görülmektedir.

mektedir. Çin'in, Suriye'deki gelecek yeniden yapılanma projelerinde ve çatışma sonrası yatırım fırsatlarında yer almak için Rus ve İranlı müttefikleriyle bir araya geldiği belirtilmektedir.

İstikrarsızlaştırma Etenki Olarak ABD

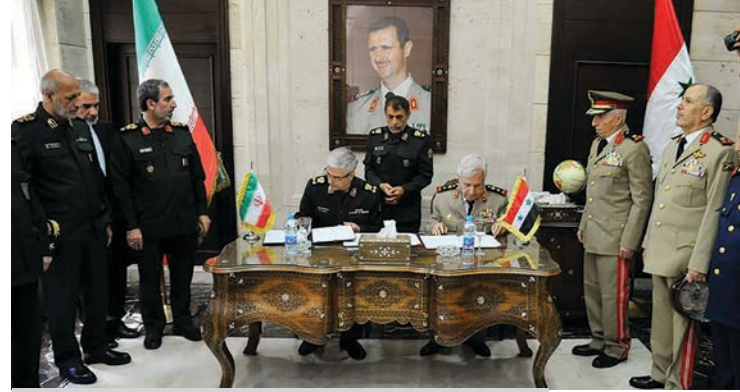
Ortadoğu ülkelerinin iç siyasetini felç etmek, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana ABD dış politikasının belirleyici bir özelliği olmuştur. Afganistan'dan Irak'a veya Kuzey Afrika'ya, ekonomik kalkınma perspektifinden herhangi bir ABD yardımının başarıya ulaştığını söylemek güçtür. Hiçbir Amerikalı yetkili, 2001'den beri Afganistan ve 2003'ten beri Irak gibi işgal edilen iki ülkeyi önceden bilgilendirmeden ve korkusuzca ziyaret edemez. Amerikan yönetimi, Çin'i kontrol altına almak ve Rus kuvvetlerini yeni bataklıklara ve yeni savaş alanlarına itmek amacıyla Ortadoğu'yu daha da kışkırtmak için hiçbir çabadan kaçınmadı (Ghatrouf, 2018a). Yukarıda bahsedilen iki istilanın başarısızlığı ile Libya, Suriye ve Yemen'de Washington'un açık askeri ve siyasi desteğine rağmen başarısızlığı, Pentagon'un Ortadoğu'daki uzun süren çatışmalardan uzaklaşma kararını haklı çıkarmaktadır. ABD Savunma Bakanı Vekili Christopher Miller, ABD askerlerine gönderdiği bir notta onlara şöyle seslenmektedir: "Savaşları sona erdirmek, uzlaşma ve ortaklık gerektirir. Meydan okumayla karşılaştık ve elimizden gelen her şeyi yaptık. Şimdi tüm askerlerimiz, denizcilerimiz, havacılarımız, sahil muhafızlarımız, uzay uzmanlarımız ve siviller için eve dönme zamanı. Savaştan bıkanlardan biriyim, çabalarımızı liderlikten, destekleyici role geçirdiğimiz kritik aşamadayız. Bizler ebedi savaş savunan bir toplum değiliz - bu, savunduğumuz ve atalarımızın uğruna savaştığı her şeyin anti-tezi. Tüm savaşlar bitmeli." (ABD Savunma Ba-

kanlığı, 2020). Toplumlara yukarıdan akıl veren yöntemlerle dünyanın patronu rolünde ülkeleri yeniden yapılandırmadaki başarısızlığının ardından, ABD, bir dünya kutbu olarak sadece yaptırım veya savaş silahlarını kullanabileceğini düşünüyor görünmektedir.

İran: Stratejik bir müttefik olarak Suriye

"Modern Ortadoğu siyasetindeki en ilgi çekici gelişmelerden birinin, 1979'daki kuruluşundan bu yana İran-Suriye ittifakının ortaya çıkışı ve sürekliliği olduğuna şüphe yoktur" (Goodarzi, 2013a: par.1). "Ortadoğu'daki dalgalanma ve değişen siyasi taşlar dikkate alındığında İran ile Suriye arasındaki ilişki oldukça sıra dışıdır" (Goodarzi, 2013b: 1).

Jubin Goodarzi'nin belirttiği gibi "İttifak, her iki ülke de Ortadoğu'da kilit konumlarda yer aldığından ve dolayısıyla jeopolitik önemine son derece katkıda bulunduğu için çok büyük önem taşımaktadır" (Goodarzi, 2013b)⁸. İran, Suriye ile ilgili olarak, Güneybatı Asya ve Körfez bölgesindeki stratejik lider olarak görülmektedir.

İran Genelkurmay Başkanı Muhammad Hüseyin Bagheri ve Suriye Savunma Bakanı Ali Abdullah Eyüb Başkent Şam'da bulunan Savunma Bakanlığı'nda "kapsamlı" bir askeri anlaşma imzaladılar, 8 Temmuz 2020. (Ammar Safarjalani/Xinhua)

⁸ Amerikalılar askeri üslerini Afganistan'dan Cibuti'ye Körfez ülkelerinden geçerek Ortadoğu'nun her yerinde inşa ederken, pek çok yazar gibi, bu araştırmacı da (paranoyayı çağrıştırdığı için) İranlıların teknolojik ve ekonomik kalkınma stratejilerini benimseme ve Suriye ile ittifaklarında Akdeniz'e erişme haklarına itiraz ediyordu.

İki ülke Türkiye ve Suriye sadece bölgesel güvenlik konularında değil, aynı zamanda AB, Balkan, Kafkas ve Arap ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmada da potansiyel ortaktır.

Aslında İran, Suriye'nin yakın bir müttefiki olarak Rusya ve Çin ile birlikte, özellikle coğrafi alanın tümünü kontrol eden düzinelerce Amerikan askeri üssünün varlığıyla uygulanan ablukayı ve kuşatma politikasını kırmaya çalışmaktadır. Amerikalı siyasetçi Mitt Romney, "Suriye, İran'ın Arap dünyasındaki tek müttefiki. Denize giden yolları" diyerek olağanüstü bir açık sözlülük göstermiştir (The Guardian, 2012). Suriye, İran'ın Akdeniz'e ve dolayısıyla Avrupa ve Amerika kıtasına doğrudan erişmesine izin veriyor ve karşılığında da Körfez kıyısı ve doğu ile bağlantılı kalıyor.

Türkiye'nin Dış Politika Değişimi "Sıfır Sorun"dan "Sıfır Sorun"a: Sıradaki?"

Yıllar boyunca, eski Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "komşu ülkelerle sıfır sorun" politikası Türk dış politikasının amiral gemisi konseptiydi ve 2000'li yıllarda Suriye dahil herkesle ticaret geliştirmek amaçlanıyordu. Tunus'taki protestolar başlayıp genişlediğinde, Türk liderleri durumu istismar edip tek taraflı oynamaya ve Suriye'nin kuzey sınırlarını ihlal edip o bölgeleri teröristler için merkezileştirerek Suriye'ye karşı savaş hazırlıkları yapmaya başladılar. 2011'den beri komşu ülkelerle artan çatışma, Erdoğan'ı daha saldırgan ve mezhepçi olmaya itti. Batı, Ankara'yı açıkça eleştirmeye başladı. 2006 yılında, "uzun süredir AB adayı olan Türkiye'nin Birliğe katılma şansı sorulduğunda, İngiltere Başbakanı David Cameron, ülkenin mevcut ilerleme hızına bağlı olarak muhtemelen '3000 yılına kadar' katılmaya

hazır olmayacağını söyledi. Bu, Erdoğan'a tepki göstermek ve Batılı ülkeleri 'komploları' ile suçlamak için mükemmel bir fırsat verdi. Ancak Türk Cumhurbaşkanı daha sonra Batı'nın Türkiye'yi 'barajları, köprüleri ve metroları' yüzünden 'kışkandığını' iddia ederek 'Batı komplolarına' yeni bir unsur daha ekledi" (Djavadi, 2016: par.31).

Bazı Avrupalı siyasetçilerin ayrımcı ve şovenist beyanlarına rağmen Türkiye bölgesel işbirliği ilkesine bağlı kalırsa bölgede önemli bir rol oynayabilir. Maceracı tek taraflılığın özellikle Suriye'deki başarısızlığın ardından, Türkiye'nin kısa süre sonra bölgesel ve uluslararası işbirliğine geri dönmeye zorlanması muhtemeldir. Bu durum, göç akımlarının ve Avrupa'daki aşırılığın artışıyla daha da hızlanacak ve bu da Türkiye'yi daha fazla işbirliğine zorlayacaktır (English Lokmat, 2020).

İki ülke, Türkiye ve Suriye (Irak ve İran ile birlikte) sadece bölgesel güvenlik konularında değil, aynı zamanda AB, Balkan, Kafkas ve Arap ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmada da potansiyel ortaktır.

Uluslararası çelişkilere oynamak yerine, Türkiye sadece Suriye'de değil, aynı zamanda Irak'ta (yirmi yıldır Amerikan varlığının zarar verdiği) ve tüm bölgede Rusya ve Çin ile işbirliği içinde, devasa yeniden yapılanma projelerinin hayata geçirilmesi gereken Beş Deniz bölgesinin kalbinde bir kaldıraç olabilir.

Beş Deniz ve KYG: Levant Havzası'nın Efsanesi Gerçekleşiyor Mu?

Suriye, İran, Irak, Lübnan, Rusya, Türkiye, Çin ve başka ülkeler Ortadoğu'yu Yeni İpek Yolu ve Beş Deniz Projesi aracılığıyla yeniden inşa edebilir. Yeni İpek Yolu, Çin'in önümüzdeki on yıllar için belirlediği stratejinin kalbinde yer alıyor. Bu aynı zamanda, Avrasya imparatorlukları ile deniz imparatorlukları arasında tartışılan, stra-

tejik konumu ve zenginliği nedeniyle her zaman arzulan bir bölge olan Ortadoğu için yeni bir çağ başlatacaktır (Raimbaud, 2017).

KYG ve BRICS, kazan-kazan işbirliğini devam ettirdiği sürece dünyanın geri kalanı için korkusuzca olumlu karşılanmalıdır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana (1990-1991), ABD'nin neo-muhafazakarları bu bölgeyi Avrasya güçlerinin yeniden yükselişini önlemek için kontrol edilmesi gereken bir "görev alanı" olarak gördüler. Bu alan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, Suriye, Lübnan ve İran'a kadar uzanan jeopolitik hedeflerini gizlemeyen Çin için büyük bir stratejik menfaat alanıdır. "Jeopolitik bir merkez" olarak bölge, Çin'in "berekketli hilal" veya Basra Körfezi gibi kilit bölgelere erişimini sağlarken, rakiplerinin de erişimini kısıtlama imkanı sunuyor.

ABD'li rakipler açısından bölge, işgal edilecek, kontrol altına alınacak veya yıkılacak stratejik bir yer olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Yeni İpek Yolu, bölgede "yeşil kuşağı" canlandırıyor. Görünüşe göre Çin rüyası çoktan başlamış durumda (Marxist, t.y.)¹⁰. KYG ve BRICS, kazan-kazan işbirliğini devam ettirdiği sürece dünyanın geri kalanı için korkusuzca olumlu karşılanmalıdır (Peyrefitte, 1973, 1997).

Ortadoğu'nun çekirdeğinde yer alan beş ülke (İran, Türkiye, Irak, Suriye ve Lübnan) KYG'nin bir parçası olmakla ilgileniyor. Suriye, KYG'de özel bir yere sahip olacak. Pekin, Ekim 2011'den bu yana Suriye'deki savaşın çözümünde yer aldı ve 2016'da özel bir temsilci atadı. Bununla birlikte, barış ancak hukuka ve ulusal

egemenliğe saygı gösterilerek sağlanabilir. Yeniden yapılanma, şu klasik düzende tasarlanamaz: Batı'dan gelen bir bağış havuzu ve kendisini yok eden hayırseverlerin insafına muhtaç bir Suriye.

Yine de KYG harap olmuş Suriye ekonomisini dış tehditlerden uzak tutarak yeni bir temelde yeniden inşa edebilir. KYG, ister demiryolu koridoru ve otoyol (Batı Çin'deki en büyük şehir olan Urumçi'den Ortadoğu'daki sahil kasabalarına giden) veya Süveyş üzerinden Akdeniz'e giden deniz yolları olsun, Güney-Batı Asya'nın (özellikle İran, Irak, Suriye ve Lübnan büyük rolere sahip) iki koridor etrafında yeniden yapılandırılmasıyla Suriye'de daha istikrarlı bir ortam sağlayacaktır (Raimbaud, 2017).

Suriye'nin ekonomik zayıflığına ve ABD'nin düşmanlığına rağmen, Rusya ve İran ile olan ittifakıyla Şam son yıllarda siyasi etkisini yeniden canlandırabildi. Suriye iddialı ekonomik stratejisi için çetin bir mücadeleyle karşı karşıyadır ancak Irak'ın büyük enerji kaynakları devreye girdikçe vizyonu daha da gelişecektir.

Rusya ve İran arasındaki mevcut ittifak ve Irak ile göreceli bir anlayışa dayanarak Irak'tan Avrupa'ya doğalgaz akışının sağlanmasında, Akdeniz'e tek çıkış noktası olarak, İran gazının da aynı boru hatlarından geçme olasılığı da dikkate alındığında, Suriye hâlâ coğrafik konumunu kullanma potansiyeline sahiptir. Suriye'nin kuzey sahillerindeki potansiyel doğalgaz ve petrol kapasiteleri de akılda tutulmalıdır.

"Siyasette imkansız" diye birşey yoktur. Suriye'nin Suudi Arabistan ve Türkiye ile ilişkilerine geri dönme ihtimali olduğu akılda tutularak, Ortadoğu'daki istikrarsızlıkların üstesinden gelinebilir.

İronik bir şekilde, Trump liderliğindeki ABD, serbest ticaret şampiyonu ve çevre koru-

¹⁰ Mao ZeDong'un 1956'da belirttiği gibi "Bu nedenle, ABD'yi geçmek sadece mümkün değil, aynı zamanda kesinlikle gerekli ve zorunludur. Bunu yapmazsak, Çin milleti dünya uluslarını yarı yolda bırakmış olacak ve biz insanlığa pek bir katkı yapamayacağız" (Marxist, t.y.).

yuculuğunda dünya lideri rolünden vazgeçerken, Çin serbest ticaret savunuculuğunu devraldı. Sonsuz acımasızlıkla devam eden Suriye trajedisi, Batı'nın iddialarını boşa çıkardı ve en sinsi stratejilerini ortaya serdi. Ama en kötüsü, terörizmi temize çıkarmak oldu. Bruno Guigue'nin (2020) sorguladığı gibi, "Avrupa topraklarına yapılan her saldırıda, başka yerlerde besledikleri ve övdükleri terörist şiddete yönelik öfkeli kınamalar yağdıran bu politikacıların iki yüzlülüğü karşısındaki tiksintiye nasıl direnebiliriz? Suriye'deki savaş, en başından beri muhalif koalisyonu yenmek için bir koalisyonun kurulduğu büyük ölçekli bir uluslararası çatışmadır (Ghatrouf, 2018b)". "İsyancılar", "demokratlar", "ılımlılar", "laikler", "İslamcılar" veya "cihatçılar" arasındaki farklar, Batılı güçler ve onların müttefikleri tarafından öne sürülen sığ ayrımlardır. Şimdi herkes, son on yıldır Suriye çatışmasının arkasında yatan gerçeğin devlet destekli terörist yapılanmaları ile ülkesini yabancı işgaline karşı savunan ulusal bir ordu arasındaki mücadeleyi anlamaktadır. Ama bu, aynı zamanda bir bumerang gibi geri dönerek dünyanın dört bir yanına zehrini saçmıştır (Guigue, 2020).

Ortadoğu'daki büyük kriz aynı zamanda büyük bir fırsat da olabilir. "Aynı zamanda Çin'de ve BRICS ülkelerinde çok umut vaadeden gelişmeler meydana gelmektedir. Şu anda hangi yönün daha güçlü olduğunu söylemek çok zordur. Alman siyasi aktivist Helga Zepp-Larouche'nin vurguladığı gibi, kalkınma Ortadoğu'ya barışı getirmenin tek yoludur ve kalıcı bir çözüme ancak 'Kalkınma yoluyla barış' kavramıyla ulaşılabilir" (Hartmann, 2015: 5). Bu fikir, özellikle Avrupadaki son olaylarla (birçok Avrupa ülkesindeki göç dalgaları ve Fransa ve Avusturyadaki terörist eylemlerle) birlikte uluslararası gündeme çoktan girdi.

Bu "boşa geçen on yılda" (2010-2020), Batı'nın Suriye'ye karşı tutumu, güvenlik ve kalkınmanın sağlanması açısından başarısız oldu. Batı daha barışçıl, demokratik bir Ortadoğu istiyorsa,

Suriye'ye daha dostça davranmalıdır (Phillips, 2010a). Böylelikle Batı, Suriye'de ve bölgedeki diğer ülkelerde yeniden yapılanma çabalarına iyi bir şekilde katılabilir.

Sonuç

9 yıldan fazla süren Suriye Savaşı, çatışmaya dahil olan uluslararası ve bölgesel aktörlerin gerçek yüzlerini gösterdi. Bu durum, hem Ortadoğu'nun hem de dünya düzeninin jeopolitik konfigürasyonunu değiştirdi. Ortadoğu'daki sorunlar, kolektif yapısı gereği, yapıcı çözümlerde işbirliğini gerektirmektedir. "Her zaman olduğu gibi, Ortadoğu'nun daha iyi bir uluslararası değişimin tecrübe edileceği bir mikrokozmos olduğu görülüyor. ABD'nin tek kutupluluk çağı sona ererken, belki de bu durum gereksiz savaşlar ve ekonomik öngörüsüzlüklerle hızlanırken, Ortadoğu'daki uluslararası ilişkilerin dünya siyasetinin çok kutupluluğunu yansıtmaması çok daha muhtemeldir. Böyle bir durumda, küresel değişimde kilit rolü yalnızca bölge ülkeleri oynamayacaktır. Çin, Hindistan ve Brezilya gibi yükselen ekonomiler de liderlik rolü için talip olacaktır" (Phillips, 2010b: par.10).

Bölgenin her ülkesinin istikrar sağlayıcı bir rolü olacaktır. "Devam eden aşırılığın ve şiddetin sona ermesi ve hayati devlet kurumlarının yeniden entegrasyonu da dahil olmak üzere nihai siyasi uzlaşma, bu devletlerin ekonomisinin yeniden inşasını ve sosyal uyumun yeniden sağlanmasını kolaylaştırmak için operasyonel ortamı iyileştirecektir" (Cordesman, 2020: 34). Bu da bölge ülkelerinin, mevcut angajman durumlarını değiştirerek gelecekteki ortaklık ve işbirliğini içeren ittifaklara yöneleceği anlamına gelir. "Batılı devletlerin önündeki soru ise Suriye'ye karşı düşmanca yaklaşımlarının ABD ve AB'nin iddia ettiği hedeflerden herhangi birine ulaşip ulaşmadığıdır. On yıllık bir kararsızlığın ardından, bölge 2010'da olduğundan daha istikrarlı değildir. Son 10 yıl, Suriye'ye zorbalık eden, tehditler savuran ve onu görmezden gelen Batı

politikalarının başarısız olduğunu göstermiştir. Eşit bir temelde tam bir katılım, on yılı daha boşa harcamaktan kaçınmanın en iyi yolu gibi görünmektedir” (Phillips, 2010: par.10) 🌸

Kaynakça

- ABD Savunma Bakanlığı. (2020, Kasım 13). Memorandum for all department of defense employees (1 000 Defense Pentagon Washington, DC 20301-1000). <https://media.defense.gov/2020/Nov/14/2002535407/-1/-1/0/INITIAL-MESSAGE-TO-THE-DEPARTMENT.PDF> adresinden alındı.
- Amin, S. (1999). Regionalization in response to polarizing globalization. In B. Hettne, A. Inotai & O. Sunkel (Eds), *Globalism and the new regionalism: the new regionalism*. London: Palgrave Macmillan.
- Badran, T. (2010, Haziran 29). A Syria in minor key. *Foundation for Defense of Democracies*. <https://www.fdd.org/analysis/2010/06/29/a-syria-in-minor-key/> adresinden alındı.
- Barnes, J. & Bowen, A. (2015). *Rethinking U.S. strategy in the Middle East*. The Center For Houston: The Middle East At The Baker Institute For Public Policy And The Center For The National Interest.
- Baldwin, D.A. (1999/2000 Kış). The sanctions debate and the logic of choice, *International Security*, 24(3), 80-107. https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/dbaldwin/files/baldwin_1999-2000_the_sanctions_debate_and_the_logic_of_choice.pdf adresinden alındı.
- Birleşmiş Milletler. (2020). World economic situation prospects 2020. https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_FullReport.pdf adresinden alındı.
- British Petroleum Company. (2020, Haziran). BP statistical review of world energy, London. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/downloads.html> adresinden alındı.
- Cordesman, A. H. (2020, Ağustos 24). The greater Middle East: From the “Arab spring” to the “axis of failed states”. *The Center for Strategic and International Studies*. <https://www.csis.org/analysis/greater-middle-east-arab-spring-axis-failed-states> adresinden alındı.
- Djavadi, A. (2016, Haziran 6). Turkey's foreign policy: from 'zero problems' to 'nothing but problems'. Radio Free Europe Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/turkey-foreign-policy-erdogan-zero-problems/27781927.html> adresinden alındı.
- Dorsey J. M. (2020, Haziran). Syria lures but will China bite? *The Geneva Centre for Security Policy (GCSP)*, Syria Transition Challenges Project, Discussion Paper (7). <https://dam.gcsp.ch/files/doc/syria-and-china-dorsey> adresinden alındı.
- Dugin, A. (2020). Russian strategist dr. Alexander Dugin: “the belt and road initiative: a Eurasian road” (Fikret Akfırat, Interviewer). *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(4), 6-18.
- Dünya Bankası. (2004, Aralık 23). Turkey-Syria Bilateral Free Trade Agreement. <https://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/archive/Syria-Turkey.pdf> adresinden alındı.
- Dünya Bankası. (t.y.). Syrian Arab Republic. <https://data.worldbank.org/country/SY> adresinden alındı.
- English Lokmat. (2020, Kasım 2). Erdogan's belligerent policies leave Turkey more isolated than ever. <https://english.lokmat.com/international/erdogans-belligerent-policies-leave-turkey-more-isolated-than-ever/> adresinden alındı.
- Ghatrouf, M. N. (2018a, Eylül 30). Le Moyen-Orient entre les options américaines et les décisions russes Qui épuise l'autre? *Reseau International*. https://reseauinternational.net/le-moyen-orient-entre-les-options-americaines-et-les-decisions-russes-qui-epuise-lautre/?fbclid=IwAR008Vt4UeG-gytWB1X7YcQRTmX_gw8eWclvHZlxdpyd1FYHkX6FTYl7EU adresinden alındı.
- Ghatrouf, M. N. (2018b, Eylül 26). The Syrian war materializes Assad's five seas vision. *Syrian facts Web Site*. <http://syrianfacts.com/en/category/strategic/page/6/> adresinden alındı.
- Goodarzi, J. (2013, Temmuz 22). New challenges to Iran-Syria alliance. United States Institute of Peace. <https://iranprimer.usip.org/blog/2013/jul/22/new-challenges-iran-syria-alliance> adresinden alındı.
- Goodarzi J. (2013, Ağustos). Iran and Syria at the crossroads: the fall of the Tehran-Damascus axis? Viewpoints, 35. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/iran_syria_crossroads_fall_tehran_damascus_axis.pdf adresinden alındı.
- Guancha. (2011, Haziran 27). The China model: A dialogue between Francis Fukuyama and Zhang Weiwei. https://www.guancha.cn/Observer/2012_02_20_66253.shtml adresinden alındı.
- Guéhenno, J. M. (1999). Américanisation du monde ou mondialisation de l'Amérique? *Revue Politique étrangère*, IFRI, 64(1), 7-20. Retrieved from https://www.persee.fr/doc/polit_0032-342x_1999_num_64_1_4822
- Guigues, B. (2020, Ekim 22). Le théorème de Bachar al-Assad. *Reseau International*. <https://reseauinternational.net/le-theoreme-de-bachar-al-assad/#comments> adresinden alındı.
- Hartmann, A. (2015, Kasım 13). The Peace Dividend of the New Silk Road: Global Reconstruction of the Physical Economy. *Executive Intelligence Review*, 42(45), 5-7. https://larouchepub.com/eiwp/public/2015/eirv42n45-20151113/05-07_4245.pdf

- adresinden alındı.
- Hufbauer, G. C. & Jung, E. (2020, Kasım). What's new in economic sanctions? *European Economic Review*, 130(103572). <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292120302026?via%3Dihub> adresinden alındı.
- Khalaf, R. (2006, Temmuz 30). Rice 'new Middle East' comments fuel Arab fury. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/8b219148-2009-11db-9913-0000779e2340> adresinden alındı.
- Koray, S. (2019/2020). The belt and road initiative is opening up new horizons. *Belt & Road Initiative Quarterly*, 1(1), 17-22.
- Levy, J. & Lussault, M. (Eds.) (2003). *Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés*. Paris: Belin.
- Lin, C. (2010a, Ağustos 17). The Caspian sea: China's silk road strategy converges with Damascus. The Jamestown Foundation, China Brief, 10(17). <https://jamestown.org/program/the-caspian-sea-chinas-silk-road-strategy-converges-with-damascus/#.Vjx6JG7LISM> adresinden alındı.
- Lin, C. (2010b). Syria in China's new silk road strategy. China Brief, 10(8), 3-5. <https://jamestown.org/program/syria-in-chinas-new-silk-road-strategy/> adresinden alındı.
- Lin, C. (2011, Nisan). The new silk road China's energy strategy in the greater Middle East. The Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus #109. <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus109.pdf> adresinden alındı.
- Lin, C. (2013, Nisan). China's strategic shift towards the region of the four seas: The middle kingdom arrives in the Middle East. The Institute for Strategic, Political, Security and Economic Consultancy (ISPSW), (226), 4. https://www.files.ethz.ch/isn/163381/226_Lin.pdf adresinden alındı.
- Marxist. (t.y.). Selected works of Mao Tse-tung: Strengthen party unity and carry forward party traditions [Speech at the first session of the preparatory meeting for the Eighth National Congress of the Chinese Communist Party August 30, 1956]. https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-5/mswv5_53.htm adresinden alındı.
- Peyrefitte, A. (1973). *Quand la Chine s'éveillera, le monde tremblera*. Paris: Fayard.
- Peyrefitte, A. (1997). *La Chine s'est éveillée*. Paris: Fayard.
- Phillips, C. (2010, Temmuz 25). Syria and the west: another wasted decade. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/jul/25/syria-and-the-west-wasted-decade> adresinden alındı.
- Raimbaud M. (2017, Kasım 2). Syrie, Iran, Liban, comment la Nouvelle Route de la soie reconstruit le Moyen-Orient. Institut Schiller. <https://www.institutschiller.org/Syrie-Iran-Liban-comment-la-Nouvelle-Route-de-la-soie-reconstruit-le-Moyen-> html adresinden alındı.
- Rodkiewicz, W. (2017, Aralık). Russia's Middle Eastern policy: Regional ambitions, global objectives. *OSW Studies*, (71). http://aei.pitt.edu/93253/1/studies_71_russias_middle_eastern_policy_net.pdf adresinden alındı.
- Romano, D. (2020, Ekim 27). How Erdogan steered Turkey from 'zero problems' to zero friends. *Arab News*. <https://www.arabnews.com/node/1754841/middle-east> adresinden alındı.
- SANA. (2010, Mayıs 9). Presidents Al-Assad and Gul: The Syrian-Turkish relations are built on solid foundations, and the two countries are working to achieve peace and prevent war. www.sana.sy/?p=2668 adresinden alındı.
- Sandmark, U. (2015, Kasım 13). President Assad's 'five seas vision'. *Executive Intelligence Review*, 42(45). https://larouchepub.com/eiw/public/2015/eirv42n45-20151113/28-30_4245.pdf adresinden alındı.
- Seale, P. (1987). *The struggle for Syria, a study in post-war Arab politics 1945-1958*. London: Yale University Press.
- Stern, Y. (2009, Ekim 22). Syria's Four Seas Strategy. Syria Comment. <http://www.joshualandis.com/blog/?p=4252> adresinden alındı.
- Suratman, N. (2020, Kasım 12). China, 14 other nations to sign world's largest free trade agreement. Independent Commodity Intelligence Services (ICIS). <https://www.icis.com/explore/resources/news/2020/11/12/10573851/china-14-other-asian-nations-to-sign-world-s-largest-free-trade-agreement> adresinden alındı.
- Syria Aims to Become an Economic Hub among Four Seas. (2009, Ağustos 1). *Weekly Middle East Reporter*.
- The Economic Times. (2020, Ocak 16). UN lowers India growth forecast; expects momentum to pick up in 2020. https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/indicators/un-lowers-india-growth-forecast-expects-momentum-to-pick-up-in-2020/articleshow/73309599.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst adresinden alındı.
- The Guardian. (2012, Ekim 23). Romney gaffe: 'Syria is Iran's route to the sea'. <https://www.theguardian.com/world/iran-blog/2012/oct/23/romney-gaffe-syria-iran-route-to-sea> adresinden alındı.
- Totten, M. (2009, Ağustos 31). No peace without Syria. *Commentary Magazine*. <https://www.commentarymagazine.com/michael-totten/no-peace-without-syria/> adresinden alındı.